

VOYAGA YETMAGAN SHAXSNI G'AYRIIJTIMOIY XATTI-HARAKATLARGA JALB QILISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Usmonaliev Najmiddin Qo'shboq o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi

“Tergov faoliyati” kafedrası o'qituvchisi

Mahmadaliev Shohjaxon Sherzod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi

3-bosqich 324-guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15628485>

Annotatsiya. Maqolada voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish jinoyatlarining tergovini takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Ushbu jinoyatlar sabablarini va tergov jarayonidagi qiyinchiliklarni, masalan, tergovchilarning malakasizliklari, voyaga yetmaganlarning himoyasizligi va bunday jinoyatlarning yashirinligi kabi muammolarni tahlil qilishga alohida e'tibor qaratilgan. Tergovni takomillashtirish uchun maxsus tergov guruhlarini tashkil etish, mutaxassislarning malakasini oshirish, voyaga yetmaganlarni himoya qilish tizimini kuchaytirish va qonun hujjatlarini yangilash kabi takliflar ilgari surilgan. Maqola jamiyatda bunday jinoyatlarning oldini olish va yoshlarni himoya qilish bo'yicha samarali choralar ko'rish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar

Voyaga yetmaganlar, tergov jarayoni, jinoyatlarining tergovini takomillashtirish, voyaga yetmaganlarni himoya qilish

Voyaga yetmagan shaxslarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish— bu jamiyatda eng jiddiy va noxush hodisalardan biri hisoblanadi. Ushbu jinoyat nafaqat fuqaro huquqlariga, balki jamiyatning axloqiy va ma'naviy qadriyatlariga tahdid soladi¹. Voyaga yetmaganlar, ularning yoshidan kelib chiqqan holda, o'zining muammolariga yoki tashqi ta'sirga befarq bo'la olmaydilar va shu sababdan ularga qarshi jinoyatlarni amalga oshirish osonlashadi. Shu bois, bunday jinoyatlar oldini olish va ularni tezda aniqlash hamda tergov qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish jinoyatlarining tergovini takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqiladi². Voyaga yetmagan shaxslarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish: Voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish jinoyati deb, ularni jamiyatda odat tusiga kirgan yomon, zararli va jinoiy faoliyatlarga, shu jumladan, giyohvand moddalar savdosiga, fohishalikka, har xil jinoyatlarni amalga oshirishga, banditizm yoki noqonuniy faoliyatlarga jalb qilishni tushunish mumkin. Bu jarayon bir necha shaklda amalga oshiriladi, masalan:

Giyohvandlik va boshqa zararli moddalar savdosi – voyaga yetmaganlarga narkotik moddalar tarqatish, ularga giyohvandlikni targ'ib qilish³.

¹ Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишининг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.

² Хушвактова Н.А. Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.

³ Ш.С.Агоев., Шакирова С. Қийнаш жиноятини тергов қилиш: назария ва амалиёт //Развитие и инновации в науке. –2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 75-81.

Fohishalik va ekspluatatsiya – voyaga yetmaganlarni jinsiy ekspluatatsiya qilish.

Jinoiy faoliyatga jalb qilish – voyaga yetmaganlarni qaroqchilik, o'g'rilik yoki boshqa jinoiy ishlarni bajarishga majbur qilish⁴.

Voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilishning sabablari

Voyaga yetmaganlar, o'z yoshining xususiyatlari sababli, o'zini himoya qilishda kamchiliklarga ega bo'lishi mumkin. Bunday holatlar turli omillar tufayli yuzaga keladi⁵:

Oilaviy muhit – Oilada etarli e'tibor va mehr-muhabbat bo'lmasa, voyaga yetmagan shaxs tashqaridagi yomon ta'sirlarga duchor bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy sharoitlar – ijtimoiy muhitdagi ziddiyatlar, ishsizlik, moliyaviy qiyinchiliklar, yoshlarning jamiyatdan begona bo'lishi ham bunday jinoyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi⁶.

Psixologik omillar – voyaga yetmaganlarning psixologik zaifligi, o'zlikni anglash va o'zini o'nglashdagi muammolar ular uchun oson manipulyatsiyaga olib kelishi mumkin.

Jinoyatlarni tergov qilishda ushbu muammolarga duch kelinmoqda.

Voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish jinoyatlarini tergov qilishda bir qator muammolar yuzaga keladi:

Voyaga yetmaganlarning ishonchsizligi – voyaga yetmagan shaxslar ko'pincha qo'rquvdan yoki tajriba etishmasligidan so'nggi voqealarni to'g'ri va aniq bayon qilishda qiynalishadi. Bu tergovchining ularni tushunish va huquqiy himoya qilishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi⁷.

G'ayriijtimoiy ta'sirlarning yashirinligi – bunday jinoyatlar ko'pincha yashirin amalga oshiriladi, bu esa tergov jarayonini murakkablashtiradi. Shaxslar, ko'pincha, o'zaro bog'lanishning sir saqlanishiga e'tibor berishadi.

Tergovchining tajriba yetishmasligi – voyaga yetmaganlarni himoya qilish, ularni to'g'ri tushunish va yordam berish uchun maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan mutaxassislar zarur. Aks holda, noxush holatlarda tergov jarayoni samarali bo'lmaydi.

Voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish jinoyatlarining tergovini takomillashtirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Maxsus tergov guruhlarini tashkil etish – voyaga yetmaganlarni himoya qilishga yo'naltirilgan maxsus tergov guruhlarini tashkil etilishi lozim. Bunda, psixologlar, ijtimoiy ishchilar va yoshlar bilan ishlash tajribasiga ega bo'lgan mutaxassislar ishtirok etishi kerak⁸.

Voyaga yetmaganlarni himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish – tergov jarayonida voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilish, ularga qo'llaniladigan psixologik yordam

⁴ Хушвактова Н.А. Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.

⁵ Н.Қ.Усманалиев. “Оқилонга муддат” таълимийлини жорий этиш назарий ва амалий жиҳатлари //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 44-50.

⁶ Ш.С.Агоев., Абдухамидов А. Гувоҳлантириш тергов ҳаракатини ўтказишнинг аҳамияти //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 49-51.

⁷ Н.Қ.Усманалиев. Жиноят ишлари юретишни тўхтатиш ва тиклаш муддатлари билан боғлиқ айрим мулоҳазалар //Теоретические аспекты становления педагогических наук. – 2025. – Т. 4. – №. 6. – С. 40-47.

⁸ Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадсиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

va maslahatlar jarayonini kuchaytirish zarur.

Qonun hujjatlarini takomillashtirish – voyaga yetmaganlarga nisbatan amalga oshirilgan jinoyatlarning og'irligini hisobga olgan holda, qonun hujjatlarini takomillashtirish va jazolash tartiblarini soddalashtirish zarur. Shuningdek, yuridik va psixologik yordam ko'rsatish tizimini kuchaytirish lozim⁹.

Tergovchining malakasini oshirish – tergovchilarni yoshlar bilan ishlashda maxsus tayyorlash kurslari o'tkazish, ularning psixologik va ijtimoiy jihatlarni tushunishlariga ko'maklashish muhim ahamiyatga ega. Tergov jarayonida, voqeaning har tomonlama chuqur o'rganilishi kerak.

Ijtimoiy ta'lim va targ'ibot ishlarini kuchaytirish – yoshlarning huquqiy va axloqiy bilimlarini oshirishga yo'naltirilgan dasturlarni ishlab chiqish. Bular jamiyatda voyaga yetmaganlarni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilishning oldini olishga yordam beradi¹⁰.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 25.01.2020 йилдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // [Электрон манба].
3. Ўзбекистон юридик энциклопедияси. –Т., 2009. – Б. 199.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Т.4. –Т., 2002. – Б. 47.
5. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишнинг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.
6. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал муносабатларда ҳимоячининг иштироки // “Адвокатлик фаолияти: назария ва амалиёт масалалари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎЗР Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти. – Тошкент, 2010. Б. 171-175.
7. Б.Б.Муродов. Хусусий айблов институтини қўллаш самарадорлигини ошириш йўллари // Хусусий айблов ва ярашув институтларини такомиллаштириш чоралари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Т:Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015й.Б. 34-40.
8. Б.Б.Муродов. “Жиноятларни тергов қилиш методикаси” фанидан ўқув дастури. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. Б.24
9. Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни квалификатсия қилишнинг муҳим жиҳатлари. “Талқин ва тадқиқотлар” Республика илмий-услубий журнали

⁹ А.Т.Аширбоев. Суриштирув ва дастлабки терговни тўхтатиш институти: халқаро тажриба ва ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 14. – С. 37-42.

¹⁰ Ш.Ш.Суюнов. Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг жиноят содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларнинг айбини исботлашдаги аҳамияти. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси.

10сони. 01.10.2022 йил Б. 105-109.

10. *Ш.Ш.Суюнов.* Компютер техника воситалари орқали содир этилган фирибгарлик жинояти турлари. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси. 9.06.2023 йил

11. *Ш.Ш.Суюнов.* Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг жиноят содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларнинг айбини исботлашдаги аҳамияти. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси.

12. *Ш.Ш.Суюнов.* Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадисиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

13. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг қаерда эканлиги номаълум бўлган ҳолларда жиноят ишини тўхтатишнинг назарий ва амалий жиҳатлари. Жамият ва инновациялар № 1 (2024).– 2024. – 314-320 б.

14. *А.Т.Аширбоев.* Жиноят ишини тўхтатиш тушунчаси ва аҳамияти. Эксперткриминалистик фаолият: истиқболлар ва инновациялар мавзусидаги халқаро конференция материллари тўплами. Т., Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси, 2023. – Б. 381-388.

15. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг иштирокини таъминлаш имкони бўлмаган тақдирда дастлабки терговни тўхтатиш: Назария ва амалиёт. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Ахборотномаси № 1 (2024).– 2024. 95-98 б.

16. *А.Т.Аширбоев.* Суриштирув ва дастлабки терговни тўхтатиш институти: халқаро тажриба ва ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 14. – С. 37-42.

17. *Н.Қ.Усманиев.* “Оқилона муддат” тамойилини жорий этиш назарий ва амалий жиҳатлари //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 44-50.

18. *Н.Қ.Усманиев.* Жиноят ишини юритишни тўхтатиш ва тиклаш муддатлари билан боғлиқ айрим мулоҳазалар //Теоретические аспекты становления педагогических наук. – 2025. – Т. 4. – №. 6. – С. 40-47.

19. *Н.Қ.Усманиев.* Протсессуал муддатларнинг ҳисоблашда қўлланилувчи меъзонларнинг айрим жиҳатлари //проблемс анд солутионс оф ссиентифис анд инновативе ресеарч. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 25-30.

20. *Н.Қ.Усманиев.* Байназов Ж. Ўғирлик жинояти бўйича ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг янги усуллари //Наука и инновации в системе образования. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – С. 69-74.

21. *Ш.С.Агоев., Шакирова С.* Қийнаш жиноятини тергов қилиш: назария ва амалиёт //Развитие и инновации в науке. –2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 75-81.

22. *Ш.С.Агоев., Абдухамидов А.* Гувоҳлантириш тергов ҳаракатини ўтказишнинг аҳамияти //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 49-51.

23. *Ш.С.Агоев., Асатуллаев Д.* Ахборот технологиялари соҳасидаги ўғирлик жиноятларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятлари //Общественные науки в

современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-35.

24. *Ш.С.Азоев, Ташев У.* Экспертиза фаолиятининг арманистон республикаси жиноят-протсессуал қонунчилигидаги ҳуқуқий асослари // Развитие и инновации в науке. – 2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 48-56.

25. *Хушвактова Н.А.* Факторы, препятствующие эффективному использованию общественного участия в досудебном производстве / Н.А. Хушвактова // Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения: сб. ст. по материалам LXV Международной научно-практической конференции «Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения». – № 11(65). – Москва, Изд. «Интернаука», 2022. DOI:10.32743/25419889.2022.11.65.346588

26. *Хушвактова Н.А.* Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.